

Herr Professor

|| N. Raos*

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada
Ksaverska cesta 2, p.p. 291
10 001 Zagreb

Američka su sveučilišta osnovana po uzoru na njemačka, pa opet su od njih posve različita. Kako to? Pa lijepo: američka su sveučilišta osnovana prema onome što su američki studenti u njemačkima vidjeli. Vidjeli su slobodu istraživačkog rada na sveučilišnim institutima, pa su prema tom uzoru osnovali sveučilišta na kojima se znanstveni rad njegovao, a studenti se putem postdiplomskog studija na njega pripremali. No ono što nisu vidjeli bilo je da su istraživački instituti, iako su formalno pripadali sveučilištu, bili periferne organizacije. Ispred instituta stajala je sveučilišna katedra, tu je katedru vodio redovni profesor, a on se “odnosio prema institutu kao prema svome vlastitom lenu”.¹ Formalne izobrazbe za znanstveni rad u Njemačkoj nije bilo, kao što se uostalom znanstveno istraživanje smatralo više vokacijom nego zanimanjem. Oni koji su radili na institutu (a i mnogi na fakultetu) bili su ljudi nižega ranga. Tome svjedoči 1909. godine osnovno Udruženje izvanrednih profesora (*Vereinigung ausserordentlicher Professoren*), potom Udruženje njemačkih privatnih docenata (*Verband deutscher Privatdozenten*), utemeljeno 1910., koja su se nakon dvije godine sjedinile u Kartel njemačkih neredovnih nastavnika (*Kartell deutscher Nichtordinarier*). Između *Ordinarier* i *Nichtordinarier* zjapio je ponor. *Nichtordinarier* je imao slobodu za, ali nije imao slobodu od: mogao je slobodno istraživati, ali se nije mogao dovinuti – ma kako uspješan znanstvenik bio – do profesorske katedre.

Zvanje redovnog profesora nije bila tek najviša stepenica u znanstvenoj i sveučilišnoj karijeri. Bila je to titula, gotovo ravna plemičkoj, uz koju je išla visoka plaća i počasti. (Za razliku od toga privatni docenti su imali pravo predavati na sveučilištu i baviti se znanstvenim radom, ali za to nisu bili posebno plaćeni, nego samo onoliko koliko su priskrbili od studenata koji su upisali njihove kolegije.) Koliko se do časti profesora držalo, neka vam posluži primjer Alberta Einsteina, koji nije dobio mjesto asistenta na fakultetu jer mu se jednom omaklo pa je profesora oslovio s “*Herr Müller*” umjesto s “*Herr Professor*”.

Imao sam u svome radnom vijeku priliku vidjeti oba sustava, i onaj američki i onaj njemački. Za razliku od Amerike, gdje ti je šef samo stariji kolega kojemu je na pameti prije svega da se posao što prije i bolje obavi (pa mu nije ispod časti da ti pomaže u pokusu), njemački je profesor gotovo nadzemaljsko biće. Vjerovali ili ne, imao sam šefa s kojim u deset godina “suradnje” nisam nikad, baš nikad o poslu razgovarao.

No gdje smo mi danas i ovdje, u Republici Hrvatskoj? To govorim zato što se opet raspravlja o znanstvenim zvanjima i kriterijima. Je li znanstveno zvanje tek titula, počast koja se znanstveniku iskazuje za njegovu izuzetnost – kao u Njemačkoj – ili je to, kako bi trebalo biti, samo stručna kvalifikacija.

Cijeli se moj radni vijek vrtio oko tih izbora. Zadovoljavaš li ili ne zadovoljavaš kriterije, koje kriterije, kakve kriterije. U mom je institutu kemičar mogao napredovati i po kriterijima kemije i po kriterijima medicine. Kako su kriteriji medicine bili mnogo blaži, mnogi su kemičari izabrani u “medicinska” zvanja. Pa su oko toga počele trzavice. Onda se netko dosjetio da znanstvenici malo rade, pa ih treba stimulirati, zapravo prisiliti, da budu izabrani u viša zvanja u nekom roku. Onda se vidjelo kako se tako dobilo previše ljudi u višim zvanjima (“obrnuta piramida”). Posljedica toga je ukidanje obvezatnog napredovanja, a nakon toga pooštavanje kriterija. Nije dovoljno imati toliko i toliko znanstvenih radova, treba voditi i novake, projekte. No kako doći do projekata i novaka? Projekti se ne odobravaju lako, a broj novaka je ograničen. I što znači imati novaka? Može se raditi i bez njega. Nekoliko sam godina radio bez ijednog suradnika i objavio lijep broj radova, iz područja teorijske kemije.

I što sad?

E, što sad. Ljudi bi htjeli napredovati, ne da im se čitav radni vijek provesti u istom zvanju, na istoj plaći, a opet se ne smije dopustiti da svi napreduju, da se ponovno ne bi stvorila “obrnuta piramida”. Pa se onda stvaraju stranke. Oni stariji, u višim zvanjima, htjeli bi da se kriteriji što više pooštore, oni mlađi, u nižim zvanjima, bore se – naravno! – da se oni još više ublaže. Jedni bi htjeli da se veća težina daje broju znanstvenih radova, drugi pak obrazovanju novaka, stručnom radu, vođenju projekata, sudjelovanju u nastavi itd., itd. Sve u svemu, vodi se rat oko kriterija, izgubljeni rat jer svatko može naći kriterije koji njemu najviše odgovaraju kao što se uostalom svaki kriterij dade izigrati.

A sve je to, dragi kolege i prijatelji, krivo. Iz temelja krivo. Jer nije ovdje riječ o kriterijima nego o radnim mjestima. Mi trebamo ljude za takve i takve poslove. Treba nam čovjek za vođenje laboratorija, treba nam čovjek za vođenje projekta. Kakve kvalifikacije treba imati? Kakvo radno iskustvo? Koje sposobnosti? To su prava pitanja, no takva pitanja nitko ne postavlja. Suradnik biva izabran u više znanstveno zvanje, a radi ono što je i dotad radio, samo za veću plaću. I što sad?

E sad ništa. Ljudi rade ispod svojih kvalifikacija, to je to. Netko prima veću, a drugi manju plaću za isti posao. Netko se na vrijeme uspio progurati u visoko znanstveno zvanje, drugi nije. “*Sors bona, nihil aliud*”, rekao bi Petar Zrinski. Dobra sreća, ništa drugo.

Literatura

1. J. Ben-David, Uloga znanstvenika u društvu, *Suvremena misao*, Školska knjiga, Zagreb, 1986., str. 163.

* Dr. sc. Nenad Raos
e-pošta: raos@imi.hr